

Rumantsch Grischun: dispitas enstagl dad unitad

Tge è capità cun la dinamica dal rumantsch grischun (RG) dals onns 1980? Lura regnava in'atmosfera plain optimissem. Suententer bain 150 onns eri finalmain reussì da stgaffir l'onn 1982 ina lingua unifitgada, ina lingua surregionala rumantscha che avess stuì rinforzar l'identitad tranter ils tschintg idioms rumantschs ed augmentar la preschientscha rumantscha. La preschientscha è s'augmentada spert: la Confederaziun ha duvrà sveltà mo pli RG per sias publicaziuns uffizialas ed il Chantun è suandà cun il temp questa pratica. En pli han firmas privatas tuttenina gi' ina lingua per s'adressar a tut ils Rumantschs. Quai ha augmentà fermamain la preschientscha dal rumantsch sco lingua da reclama ed en la vita publica en general.

La consequenza logica fiss pia stada dad introducir RG en las scolas rumantschas. Igl è evident che la lingua da scrittira uffiziala dad ina cuminanza linguistica vegn emprendida dals scolars. Almain per la pli-part da las cuminanzas linguisticas è quai logic, ma per ils Rumantschs na para quai oz betg pli dad esser uschia. Avant stgars 10 onns pareva il RG da chattar la via vers las scolas: l'onn 2003 ha il Cussegl grond decis da publitgar en il futur ils meds da scola mo pli en RG e suenter ha il Chantun elavurà in concept per introducir la lingua da scrittira en scola. Plain schlantsch han las vischnancas ed ils magisters da pionier entschet l'onn 2007 cun l'instrucziun en la lingua unifitgada. Finalmain han els gi' a disposiziun meds electronics e meds d'instrucziun moderns ed attractivs.

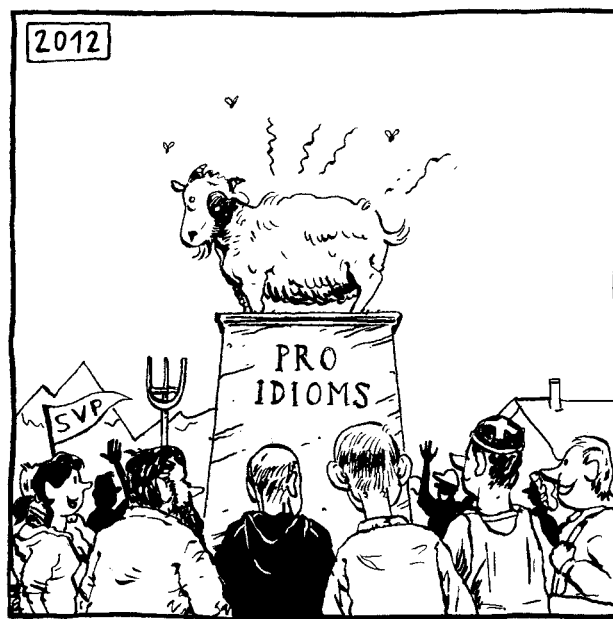
E tuttenina ha il vent midà: intgins Rumantschs han entschet ad accentuar pli e pli fitg las ragischs localas, a sa defender cunter il RG. A fin èsi stà cun il spiert avert. Pro Idioms ha cumenzà a lantschar iniziativas en las vischnancas da pionier che era quellas returnian tar ils idioms e n'instrueschian betg pli en RG. Ina tendenza sumeglianta

pon ins observar tar las iniziativas per discurren schwizertütsch en scolina en auters chantuns svizzers.

L'energia e l'optimissem dals onns 1980 èn vengids consumads da dispitas tranter aderents ed adversaris dal RG ed ussa stain nus qua davant in mantun stgaglias e nagin na sa, co tut duai ir vivant.

Nus essan memia paucs per viver e lavurar mingin per sai, per ans zuppar en nossas valladas u vischnancas e da betg guardar sur las atgnas muntognas ora. A mai fa quai bunamain mal il cor da vesair quest sa retrair en sia atgna vallada, quest sa defender cunter insatge nov, insatge pli grond, avert e creativ. RG è ina lingua creativa che porchas libertads. Jau poss per exempel duvrar il pled 'cumenzar' u 'entschaiver' per la medema acziun. Ed jau ma giavischass che ils Rumantschs cumenzassan ad esser pli averts vers lur lingua da scrittira e ch'els entschavessan ad acceptar e duvrar pli savens ella e ch'els la resguardassan sco ina part integrala dal rumantsch.

* Assistenta al seminari da lingua e litteratura rumantscha e collavuratura scientifica da l'Istitut da plurilinguitad, Friburg.

A. LORI